

УДК 347.22.02(477)

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-40-46

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Гіжевський В. К.

*кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (050) -748-00-22, e-mail: gvk@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9697-6718*

Громей Д. В.

*здобувач ступеня вищої освіти «магістр», ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (097) 66-45-313, e-mail: samsunggrom13@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9455-102X*

PROBLEMS OF PROPERTY DEVELOPMENT IN UKRAINE

Hizhevskyy V.K.

*Vice-Rector, Candidate of Law Sciences (Ph.D), Professor “KROK” University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (044) -45-569-85, e-mail: gvk@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9697-6718*

Gromey D.V.

*Master student “KROK” University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (097) 66-45-313, e-mail: samsunggrom13@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9455-102X*

Анотація. У статті розглянуто низку особливостей взаємодії влади і власності в Україні: стійке домінування влади над власністю на всіх рівнях їх взаємодії, спадкоємність взаємодії влади та власності стосовно колишньої системи господарювання. Загальні наслідки незавершеного процесу приватизації й неформованих соціальних відносин власності. Необхідність провести приватизацію державної власності на засадах ринкової конкуренції та з метою формування ефективного власника. Деолігархізація власності на користь держави, оскільки на сьогодні така власність є не просто монополістичною, але й має компраторське спрямування і тому не тільки не працює на зростання національного капіталу, але й сприяє підтримці економіки та збройних сил агресора. Обґрунтовано позицію щодо необхідності регулювання відносин власності. Запропоновано рекомендації щодо перспектив розвитку права власності в Україні. Також необхідно провести приватизацію державної власності на засадах ринкової конкуренції і з метою формування ефективного власника. Низка інших завдань має як політичне, правове, так й економіко-регулятивне спрямування. Сучасний стан розвитку України характеризується як незавершений процес трансформації всіх сфер суспільства, перехід від радянських атрибутів загальнодержавної власності, командно-авторитарної

форми управління тощо до сучасних стандартів ринкової економіки та демократичних засад організації суспільних відносин. Масштаби і глибина модернізації вимагають відповідного якісного наповнення постановки завдань, прийняття кардинальних рішень та формування дієвих чинників розвитку. До останніх належить соціальний інститут приватної власності, що виконує низку надважливих функцій у сучасному суспільстві. Актуальність розгляду соціального інституту приватної власності зумовлена його проблемним становленням в Україні, що проявляється, зокрема, в таких ознаках, як: домінування державної власності в радянському минулому; незавершеність процесу приватизації; монополізація власності й відсутність ринкових умов зміни власників; непослідовність влади у визначенні перспектив розвитку приватної власності; наростаюча криміналізація сфери приватного права; низький рівень розкриття змісту цього інституту в науковій та публіцистичній літературі. Практичний аспект проблеми доповнюється відповідним недостатнім рівнем політичного усвідомлення значення цього інституту для вирішення назрілих проблем України. Зокрема й того аспекту, що для формування сприятливого інвестиційного клімату та підтримки інвестиційної активності потрібно забезпечити ефективний захист права приватної власності.

Ключові слова: власність, державна власність, влада, регулювання.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 9.

Annotation. *The article considers a number of features of the interaction of power and property in Ukraine: the stable dominance of power over property at all levels of their interaction, the continuity of interaction between power and property in relation to the former economic system. General consequences of the unfinished privatization process and unformed social property relations. The need to privatize state property on the basis of market competition and to form an effective owner. De-oligarchization of property in favor of the state, because today such property is not only monopolistic, but also has a comprador orientation and therefore not only does not work for the growth of national capital, but also helps to support the economy and armed forces of the aggressor. Reasoned position on the need to regulate property relations. Recommendations on the prospects for the development of property rights in Ukraine are offered. It is also necessary to privatize state property on the basis of market competition and in order to form an effective owner. A number of other tasks have both political, legal and economic-regulatory orientation. The current state of Ukraine's development is characterized as an incomplete process of transformation of all spheres of society, the transition from Soviet attributes of state property, command-authoritarian form of government, etc. to modern standards of market economy and democratic principles of public relations. The scale and depth of modernization require appropriate quality content of task setting, cardinal decision-making and the formation of effective factors of development. The latter includes the social institution of private property, which performs a number of crucial functions in modern society. The urgency of considering the social institution of private property is due to its problematic formation in Ukraine, which is manifested in particular in such features as: the dominance of state property in the Soviet past, the incompleteness of the privatization process; monopolization of property and lack of market conditions for change of owners, inconsistency of power in determining the prospects for the development of private property; increasing criminalization of private law, low level of disclosure of the content of this institution in the scientific and journalistic literature. The practical aspect of the problem is complemented by a corresponding insufficient level of political awareness of the importance of this institution for solving Ukraine's pressing problems. In particular, the aspect that in order to create a favorable investment climate and support investment activity, it is necessary to ensure effective protection of private property rights.*

Key words: Ownership, state ownership, power, regulation.

Formulas: 0, Fig.: 0, Table: 0, Bibl.: 9.

Постановки проблеми. Вирішення проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування сфери власності є сьогодні надзвичайно актуальним завданням. Проблема

власності хвилювала людей на різних етапах розвитку людства. Погляди філософів на розуміння значення власності були різними. У наші дні під власністю розуміється історично сформований спосіб привласнення

матеріальних і духовних цінностей. Власність представлена системою об'єктивних відносин між людьми з приводу привласнення коштів та результатів виробництва. З юридичного погляду, власність - суб'єктивне тлумачення об'єктивно сформованих відносин привласнення. Вирішення проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування сфери власності є сьогодні надзвичайно актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти сфери власності досліджували такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як Шершеневич Г. Ф., Покровський І. А., Маркс К., Дзера А. В., Карнаух Т. М., Домашенко М. В., Рубаник В. Є., Шевченк о Я. М., Пацурківський Ю.П.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Дана стаття є комплексним дослідженням проблем власності в Україні. Обґрунтовано позицію щодо необхідності регулювання відносин власності. Запропоновано рекомендації щодо перспектив розвитку права власності в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження проблем права власності та особливості функціонування права власності в Україні, наукової обґрунтованості та практичної доцільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Терміном «власність» позначається і певна матеріальна цінність, і економічні відносини, що складаються з приводу приналежності матеріальних благ тому чи тому суб'єкту.

У роботах К. Маркса власність характеризується як привласнення індивіда або колективом предметів природи та результатів людської праці: «Будь-яке виробництво є привласнення індивідом предметів природи в рамках певної форми суспільства і за її допомогою [3, с.187].

Функціональним аспектом власності є реальне користування нею у процесі здійснення різних форм соціальної діяльності – від господарювання на землі до інтелектуальної творчості. Незаперечна важливість соціального функціонування власності трансформувалася у відповідний її економічний розгляд як здатність володіти, розпоряджатися та

користуватися засобами та продуктами праці. Загальні наслідки незавершеного процесу приватизації й несформованих соціальних відносин власності можуть бути зведені до таких п'яти основних блоків, кожен із яких становить проблему для подальшого розвитку українського суспільства:

1. Економічний – монополізація сфери виробництва і послуг, низький рівень упровадження ринкових, конкурентних відносин, а також “скорочення випуску продукції, падіння продуктивності праці, зростання витрат виробництва, погіршення інвестиційного клімату, моральне та фізичне старіння основних фондів, дискваліфікація кадрів” [4, с.18-21].

2. Соціальний – загрозлива соціальна стратифікація: поляризація суспільства, відсутність середнього класу, бідність, люмпенізація, низька легітимність приватної власності, низька легітимність капіталу, низька правова свідомість, корупція.

3. Правовий – поширення правового нігілізму в частині ставлення до приватної власності, зрощення капіталу і влади, масові порушення прав власника, корупція, рейдерські захоплення майна тощо.

4. Духовний – приватна власність не стала базовою соціальною цінністю, у соціальній свідомості не сформований позитивний ідеал власника. Звідси загрозливі тенденції соціальної нетерпимості, радикалізму та довільної свободи у ставленні до власності, зокрема й інтелектуальної.

5. Політично-управлінський – відсутність реальної політики (конкретних програм і дієвих кроків) вирішення нагальних проблем власності (зокрема розмежування державної та комунальної власності), зведення її до часткових випадків приватизації тощо.

Отже, перспективи розвитку інституту приватної власності в Україні пов'язані з вирішенням комплексу завдань, що зумовлені реальним станом власності й стосуються теоретичних і практичних сфер суспільства.

Так, першочерговим завданням має стати деолігархізація власності на користь держави, оскільки на сьогодні така власність є не просто монополістичною, але й має компраторське спрямування і тому не тільки не працює на зростання національного капіталу, але й сприяє підтримці економіки та збройних сил агресора [5, с.401].

Також необхідно провести приватизацію державної власності на засадах ринкової конкуренції і з метою формування ефективного власника. Низка інших завдань мають як політичне, правове, так й економіко-регулятивне спрямування.

Безсумнівно, що їх вирішення потребує належного інформаційно-аналітичного та просвітницького супроводу. Без поєднання зусиль у вказаних напрямках масштабне завдання формування модерного соціального інституту приватної власності виконати буде малоймовірно.

Характерною особливістю права приватної власності є те, що воно знаходиться в постійній динаміці під впливом економічних відносин і філософсько-теоретичних доктрин. У зв'язку з цим інтерес представляють тенденції та обумовлені ними перспективи розвитку права приватної власності на сучасному етапі. Звісно ж, що до числа найбільш помітних з них можна віднести нижченаведені:

1. Однією з сучасних тенденцій розвитку права приватної власності є зближення правових систем й інкорпорування зарубіжних інститутів. У останні десятиліття в цій сфері спостерігається активне впровадження англосаксонського права за американським зразком.

Континентальним правом запозичуються інститути довірчої власності, іпотечних цінних паперів та інші. Найчастіше при цьому не враховуються правові традиції держави і правовий інститут копіюється без належної адаптації, відповідно, призводить до того, що він просто не працює, оскільки відсутній правовий механізм [6, с. 61].

Безперечно, запозичені інститути важливі. На сьогоднішній день відмова від них неможлива. Однак, неможливе також і їх повне копіювання з англо-американського права та перенесення в умови континентального права. Запозичена інституція не здатна функціонувати відокремлено від інших елементів правової системи.

Отже, неминучі зіткнення англо-американських і континентальних принципів права (найбільш гострими є

протиріччя щодо права власності та інших речових прав). Іншими словами, запозичення чужих правових інститутів без гармонізації з існуючою правовою системою носить негативний характер.

Слід погодитися з К. І. Скловським, що такий підхід викликає безліч нових труднощів, які завжди породжуються зламом системи і які спочатку важко навіть передбачити [7, с. 130-131].

Тому українське та зарубіжне законодавство, що регулює інститут права власності, потребує подальшого вивчення й осмислення. Отже, перспективою розвитку права приватної власності повинна стати гармонізація внутрішньодержавного права і запозичених інститутів.

2. До тенденцій розвитку права приватної власності належить також ослаблення «індивідуальної» приватної власності простих громадян. Даний процес викликаний, по-перше, посиленням реалізації соціальної функції власності.

Значущість соціальної функції власності складно переоцінити. Вона дозволяє згладжувати соціальні конфлікти, перерозподіляє власність, сприяє захисту економічних, соціальних, екологічних, культурних інтересів суспільства.

Тим часом, при вилученні приватної власності в суспільних інтересах держави не завжди виплачують власнику справедливу компенсацію, а іноді й зовсім не виплачують її. У деяких державах відсутній у тій чи тій мірі правовий механізм виплати власнику справедливої компенсації за вилучення майна (зокрема, в Албанії, Італії, Болгарії). Отже, в низці випадків права власника істотно обмежуються, коли приватна власність вилучається для загального блага [8].

По-друге, ослаблення права приватної власності відбувається через світову фінансову кризу, що викликала зменшення доходів (соціальних виплат, допомог і т.ін.) населення багатьох країн, які визнаються приватною власністю відповідно до рішень Європейського суду з прав людини. В останні дні у країнах Європи наростає й гуманітарна криза.

При цьому, все частіше економічно активне населення висловлює невдоволення зростанням податків і необхідністю утримувати безробітних, які одержують допомогу.

У зв'язку з цим особливого значення набуває питання досягнення необхідного балансу інтересів суспільства та приватного власника при реалізації соціальної функції власності й держави.

Припускаємо, що однією з перспектив у розвитку права приватної власності стане саме пошук такого балансу, компромісу між інтересами приватних власників, що поповнюють бюджет своїми податковими відрахуваннями, і найменш захищеними верствами населення.

Як засоби досягнення такого балансу, можна виділити: стимулювання створення та розвитку приватної власності; захист і підтримку прав приватних власників; адресне й диференційоване соціальне забезпечення; часткове перекладення тягаря соціальних заходів на роботодавців та інших приватних осіб, заохочення такої діяльності; збільшення витрат на науку, культуру, утворення; стимулювання працездатних громадян до праці, підприємництва, підвищення кваліфікації; різноманіття соціальних програм.

3. До ще однієї тенденції розвитку права приватної власності на сучасному етапі можна віднести зростання, що все більш посилює вплив на державу корпоративної, колективної приватної власності. Така власність нерідко стає транскордонною. Власники справляють істотний політичний і економічний вплив на державу.

Діяльність великих корпорацій і банків, заснована на особистих інтересах, часто підриває економічні, культурні, духовні основи суспільства. У доповіді Генерального секретаря ООН зазначається, що процеси глобалізації в економіках світу призвели до реструктуризації корпорацій у глобальному масштабі, давши їм безпрецедентну міць і владу, оскільки дано «обіцянку виділити прямі іноземні інвестиції і загроза таких інвестицій не надавати значного впливу на уряди в плані вибору ними варіанту політики».

Розвиток корпоративної власності спонукає до необхідності вирішити такі правові проблеми:

- виявити, що є корпоративною власністю, чи стосується вона інших форм власності або це приватна власність юридичної особи;
- законодавчо врегулювати відносини, що виникають у процесі лобізму.

Таким чином виявляється, що надалі будуть розвиватися теоретичні дослідження у сфері корпоративної відповідальності її впливу на державу, соціальну відповідальність великого бізнесу і персональну відповідальність.

4. Наступна тенденція, яка отримала оформлення, є розширення кола об'єктів права приватної власності.

5. Наступною тенденцією розвитку права приватної власності є те, що інформація стає все більш значущим об'єктом права приватної власності серед «безтілесних» об'єктів.

У зв'язку з цим зазначають, що відбувається трансформація відносин власності під впливом розвитку техніки, глобалізації, інституційних змін. Складається віртуальний економічний простір: сукупність економічних відносин з використанням глобальної мережі Інтернет та інших інформаційно-комунікаційних технологій.

Формується інформаційно-мережева економіка. З'явилася нова форма капіталу - інформаційно-технологічна, тобто науково-технічна, соціально-економічна, духовна й інші види інформації, використовувані в економічному обороті для отримання доходу.

Розвиток інформації як об'єкта права власності відзначається і юристами. Наприклад, виникає складність з ідентифікацією та захистом відносин, які виникають усередині комп'ютерних ігор.

Суть проблеми полягає в тому, що гравці використовують у віртуальному світі гри віртуальні предмети (монети, артефакти), які мають реальну ціну і продаються гравцями один одному.

Слід погодитися з А. І. Савельєвим, який пише, що «правовий режим такого роду об'єктів в ряді країн є дуже невизначеним». А. І. Савельєв пропонує чотири підходи до правового регулювання віртуальної власності:

- 1) право не повинно регулювати дані відносини;
- 2) поширення на віртуальну власність норм речового права загалом і права власності зокрема;
- 3) застосування існуючих норм про результати інтелектуальної діяльності;
- 4) кваліфікація об'єктів віртуальної власності в якості «іншого майна» та застосування норм про відповідні види договорів, делікти і безпідставне збагачення.

При цьому А. І. Савельєв схиляється до останнього запропонованого варіанту. О. В. Лисаченко вважає, що до подібних об'єктів можливе застосування окремих елементів правового режиму речей як бездокументарних цінних паперів. Він вказує, що неправильно зараховувати дані правовідносини до зобов'язальних, оскільки вони є відносними і пов'язують тільки його учасників [9, с. 93-94].

Рішення поставлених проблем носить практичний характер. По-перше, постає питання про захист майнових прав гравців і їх «віртуальної власності». По-друге, про необхідність належного оподаткування учасників даних відносин. На закінчення слід погодитися з думкою О. В. Лисаченка, що нові об'єкти конституційних і громадянських прав, які з'являються та функціонують незалежно від їх правової природи і визнання доктриною, що потребує осмислення й аналізу сутності.

Отже, на основі дослідженого можна зробити такі **висновки**. У статті було виділено низку особливостей взаємодії влади і власності в Україні:

- стійке домінування влади над власністю на всіх рівнях їх взаємодії (на макро- та мікрорівні);
- спадкоємність взаємодії влади й власності щодо колишньої системи господарювання. Надмірний контроль з боку влади над власністю як на макро-, так і на мікрорівні, пов'язаний з тривалим процесом перерозподілу прав власності й пошуком власністю заступництва влади;
- часом переважання потреб влади (податковий тягар) над потребами відтворення власності, що може призвести

до розвитку умов для конфліктів у взаємодії власність - влада;

- можливість розвитку умов у разі несвоєчасного вирішення проблем взаємодії власності та влади для реалізації тенденції їх сполуки (формула «Влада - власність, втілена в одній особі»).

Вітчизняне законодавство, насамперед ст. 124 Конституції України [1] та ст. 6 Цивільного кодексу України [2], передбачає можливість захисту права власності у суді, арбітражному або третейському судах. У зв'язку з підготовкою та проведенням судово-правової реформи виникає проблема розмежування компетенції між зазначеними установами стосовно повноважень із захисту ними порушених або оспорюваних прав громадян чи юридичних осіб.

Отже, перспективи розвитку інституту приватної власності в Україні пов'язані з вирішенням комплексу завдань, що зумовлені реальним станом власності та стосуються теоретичних і практичних сфер суспільства.

Так, першочерговим завданням має стати деолігархізація власності на користь держави, оскільки на сьогодні така власність є не просто монополістичною, але й має компраторське спрямування і тому не тільки не працює на зростання національного капіталу, але й сприяє підтримці економіки та збройних сил агресора.

Також необхідно провести приватизацію державної власності на засадах ринкової конкуренції й з метою формування ефективного власника. Низка інших завдань мають як політичне, правове, так і економіко-регулятивне спрямування.

Література:

1. Конституція України. URL: <https://liga.zakon.search.liga.zakon.ua> (дата звернення 02.10.2022).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 02.10.2022).
3. Маркс К. Ниццета философии. Ответ на «Философию ниццеты» г-На Прудона. Москва : Политиздат, 1987. 151 с.
4. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. 6-е изд., стереот. Москва: Статут, 2013. 351 с.
5. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. Москва: «СПАРК», 1995. 556 с.
6. Пацурківський Ю. П. Основні підходи до визначення поняття та природи власності в цивільних правовідносинах. Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Вип. 682 (Правознавство). С. 59-64.
7. Шевченко Я. М. Питання права власності (коментар до Конституції України). Кодифікація приватного(цивільного) права України / за ред. А. Довгертта. Київ, 2000. 179 с.
8. Домашенко М. В., Рубаник В. Є. Власність і право власності: нариси з історії, філос., теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. Харків: Факт, 2002. 64 с.
9. Дзера А. В. Институт права собственности по новому гражданскому законодательству Украины и европейские стандарты по охране права собственности. Альманах цивилистики: Сб. ст. Вып. 1 / Под ред. Р. А. Майданика. Киев: Всеукраинская ассоциация издателей «Правова єдність» 2008. С. 93-94.

Reference:

1. *The Constitution of Ukraine (1996)*, available at: <http://liga.zakon.search.ligazakon.ua> (Accessed 02.10.2022).
2. *Civil Code of Ukraine (2003)*, available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 02.10.2022).
3. Marks, K. (1987), *Nyscheta fylosofyy [The poverty of philosophy]*, Polytyzdat, Moscow, Russia.
4. Pokrovskiy, Y. A. (2013) *Osnovnye problemy grazhdanskoho prava [The main problems of civil law]*, Statut, Moscow, Russia.
5. Shershenevych, H.F. (1995) *Uchebnyk russkoho grazhdanskoho prava [Russian civil law textbook]*, SPARK, Moscow, Russia.
6. Patsurkiv's'kyj, Yu.P. (2013) "Basic approaches to defining the concept and nature of property in civil law", *Naukovyj visnyk Chernivets'koho universytetu*, vol. 682, pp. 59-64.
7. Shevchenko, Y.M. (2000) *Pytannia prava vlasnosti (komentar do Konstytutsii Ukrainy)*, [Issues of property rights (commentary to the Constitution of Ukraine)], *Kodyfikatsiia pryvatnoho (tsyvil'noho) prava Ukrainy*, Doherta, Kyiv, Ukraine.
8. Domashenko, M. V. and Rubanyk, V. Y. (2002), *Vlasnist' i pravo vlasnosti : narysy z istorii, filos., teorii i praktyky rehuliuвання vidnosyn vlasnosti v Ukraini [Property and property rights: essays on the history, philosophy, theory and practice of property relations in Ukraine]*, Fakt, Kharkiv, Ukraine.
9. Dzera, A.V. (2008), "Institute of property rights under the new civil legislation of Ukraine and European standards for the protection of property rights", *Al'manakh tsyvylystyky*. Vol.1, pp.93-94.

Стаття надійшла до друку 6.10.2022 року